խակողման թերթերի մասին։ Այդպէս է խօսում, ուրեմն և ամբողջ Ռուսաստանի հասարակական կարծիքը՝ Չէ որ ապագայ «կլասսիքները» այդ հասարակութեանը պէտք է ծառայեն. Իսկ եթէ հասարակութիւնը նրանց չի ցանկանում, էլ ում համար են այդպիսիներին պատրաստում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ *)

Չը նայելով համազգային այս բուռն ցանկութեան, թէ պէտք է հայ տպագրութեան 400-ամեայ յոբելեանը տօնել ամեն տեղ միաժամանակ. չը նայելով, որ այդ մտքի փայլուն արտայայտիչը հանդիսացաւ 1912 թ. յունուարի 28 և փետր. 8-ին Թիֆլիզում կայացած այն ընդհ. ժողովը, որ գումարել էր Կովկ. Հայ. Հրատար. Ընկ. հրաւէրով, որին էլ մասնակցել էին մօտ 62 հոգի՝ հետևեալ 43 ազգային հաստատութիւնների, ընկերութիւնների և լրագրութեան կողմից.

1. Կովկասի Հայ. Հրատ. Ընկ. վարչ. կողմից 2 հոգի, 2. Նոյն վարչ. խմբ. մասնաժ. 2 հ., 3. Կով. Հայ. Ազգագր. Ընկ-ից 2 հ., 4. Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. խորհրդից 2 հ., 5. Կ. Հայուհեաց Բար. Ընկ. վարչ-ից 2 հ., 6. Կ. Հ. Դրամատիկ. Ընկ. վարչ-ից 2 հ, 7. Կ. Հայ. Դպր. Ուսուցչ. և Վարժ. Միութ. վարչութիւնից 2 հ., 8. Թիֆլիզի Հայուհ. Որբախնամ Ընկ-ից 1 հ., 9. „Լոյս» Ընկ. վարչ-ից 2 հ., 10. Թիֆլիզի Օգտակ. Գիտել. Տարածող Ընկ-ից 2 հ., 11. Ներսիսեան դպր. չքաւոր աշակ. օգնող Ընկ-ից 1 հ., 12. Ժողովր. Տան Հայկ. սեկցիայից 1 հ., 13. Հայ Գիւղատնտ. Ընկ-ից և «Գիւղատն.» խմբ.-ից 1 հ., 14. «Մշակի» խմբագրութիւնից 1 հ., 15. „Հորիզոնի» խմբագր-ից 2 հոգի, 16. «Սուրհանդակի» խմբ-ից 2 հ., 17. „Մամուլի» և „Նոր Առողջ.»-ի խմբ-ներից 1 հ., 18. «Ազգագր. Հանդիսի» խմբ-ից 2 հ., 19. «Լումայի» խմբ.-ից և Աղանեան տպարանից 2 հ., 20. «Նոր Դպրոցի" խմբ-ից 2 հ., 21. „Արօրի" խմբ-ից 2 հ., 22. «Աղբիւր-Տարազի» խմբ-ից 2 հոգի, 23. «Գեղարուեստի" խմբ-ից 2 հոգի, 24. «Խաթաբալայի» խմբ-ից 1 հ., 25. Ներսիսեան Դպր. Հոգ-ից 1 հ., 26. Ներս. Դպր. Մանկ. խորհրդից 2 հ., 27. Յոփեան. Դպր-ից 1 հ., 28. Գայիանեան դպր-ից 2 հ., 29. Մէյդանի Ս. Գէորգ դպր-ից 1 հ., 30. Շամքոռեցոց դպր-ից 1 հ., 31. Ս. Սարգսի դպր-ից 1 հ., 32. Էջմիածնեցոց դպր-ից 1 հ., 33. Ջիգրաշէնի դպ. հոգ. կողմից 1 հ., 34. Կուկիա-Նորաշէն դպր-ից 1 հ., 35. Նորաշէնի դըպր-ից 1 հ., 36. Քամոյեան դպր-ից 1 հոգի, 37. «Հերմէս» տպարանից 1 հ., 38. «Հերմէս» տպ. գրաշարներից 1 հ., 39. Վարդանեանի տպ-ից 1 հ., 40. Նոյն տպ. գրաշ-ից 1 հ., 41. Աղանեան տպ. գրաշ-ից 1 հ., 42. „Էկոնոմիա" տպ-ից 1 հ., 43. Նոյն տպ. գրաշ-ից 1 հ.,

Այնուամենայնիւ ներկայ իրականութիւնը, դժբախտաբար միանգամայն հակառակն է ապացուցում, այսինքն, որ հայերս, ինչքան էլ գործը մեծ ու վսեմ լինի, անկարող ենք ողջպէս մի և միացեալ ուժ հրապարակ գալ, այլ ընդհակառակը, պառակտելն ու քանդելը կարծես նպատակ է դառնում։

Պառակտուեց և՛ հայ տպագրութեան 400-ամեայ յոբելեանական մեծ տօնը։ Թէ ովքեր եղան պառակտողները և ինչպէ՞ս, ահա այդ մասին է մեր խօսքը՝

Յոբելեանական Յանձնախմբի I նիստում (փետր. 19 ին) առաջին հէնց որոշումը եղաւ այն՝ թէ „400-ամեայ յոբելեանական հանդէսները պիտի կազմակերպել այս տարուայ նոյեմբերի 25—26-ին, հայկական տառերի գիւտի տարեդարձի օրը"։

Ու այս որոշումը իր ժամանակին մամուլի մէջ էլ է լոյս տեսել։ Յոբել. Յանձնախումբս, ուրեմն, այդ տեսակէտից էլ առաջնորդուելով՝ դասաւորեց իր անելիք գործերը. այսպէս օրինակ՝ նա հրատարակելիք «Հայ. տպագրութեան» համար մրցանակ յայտարարեց և ժամանակ նշանակեց մինչև օգոստոսի վերջը, որպէս զի յետագայ երկու ամսուայ ընթացքում հնարաւորութիւն ունենայ ներկայացուած աշխատութիւնը քննութեան ենթարկել և տալ հրատարակութեան ու. ինչպէս նաև աշխատեց կազմել հայ գրողների ընկ. ծրագիրը և շտապեց ներկայացնել պաշտօնապէս իշխանութեան ի հաստատութիւն, որպէս զի մինչև տօնակատարութեան օրը կարող լինի իրականացնել գրական ֆօնդը և այլն։

*) Այս բացատրութեան պատճէնը ուղարկուած է «Մշակի» լրագրին։

Այս բոլոր նախապատրաստական ձեռնարկների հետ, Յոբելեանական Յանձնախումբս, V նիստում (մարտի 17-ին) յատկապէս գրագրել է կազմելու մի ցուցակ բոլոր հայկական ընկերութիւնների, թեմ. և ծխական դպրոցների և հայ լրագրութեան, որոնց և որոշել ու դիմել է մի շրջաբերականով և խնդրել նրանց աջակցութիւնն ու օգնութիւնը, որպէս զի որքան հնարաւոր է փառահեղօրէն տօնուի Հայոց տառերի գիւտի 1500 ամեակի և Հայ տպագրութեան 400-ամեայ կրկնակի և անդուգական յոբելեանը։

Ու Յոբել. Յանձնախումբս տօնի փառահեղ լինելը ըմբռնել է հէնց նրանով, որ տօնախմբութիւնը ամեն հայաբնակ վայրերում միաժամանակ, մի օրուայ մէջ տօնուի։ Յանձնախումբս հաստատել իր այդ ըմբռնումին, իր հրատարակած «Հրաւէրի» մէջ առանձին շեշտել է միաժամանակ տօնելու անհրաժեշտութիւնը՝ դնելով նաև իր առաջարկը, թէ ցանկալի է տօնել նոյեմբ. 25—26 ին, հայոց տառերի գիւտի տարեդարձին։

Ու ճիշտն ասած, յանձնախումբս այդքան ժամանակն էլ դեռ կարճ էր գտել հարկ եղած պատրաստութիւնները տեսնելու, սակայն օրուայ պատշաճութեան առաջ տեղի էր տուել։

Դժբախտաբար վերոյիշեալ «Հրաւէրի» հրատարակութիւնը քիչ ուշացաւ և այդ լոկ այն պատճառով, որ Յանձնախումբս ցանկացել էր Յոբելեանական տօնը համազգային դարձնել։ Ապրիլ 21-ին թէև «Հրաւէրը» տպուած պատրաստ էր և 1000-ի չափ օրինակներ պէտք է ուղարկուէին զանազան հեռաւոր երկրներում գտնուող հայ հասարակութեանց, պաշտօնական մարմիններին ու հաստատութեանց, սակայն այդ նոյն օրուայ նիստում (IX նիստ) հէնց որոշեց «Հրաւէրի» առաքումը մի քանի օրով ուշացնել և մի յատուկ գրութեամբ դիմել Նորին Սրբութիւն Հայրապետին և խնդրել, որ նա բարեհաճի իր բարձր հովանաւորութեան տակ վերցնել Յոբել. Յանձնախումբս, ինչպէս և մեծ ու համազգային Տօնի առիթով կազմակերպելիք հանդէսները։ Վեհափառ Հայրապետին գրաւոր դիմել է ապրիլի 23 ին, ուր յատկապէս շեշտուած մեր այն որոշումը, թէ Յոբելեանը տօնելու է նոյեմբ. 25—26 ին։ Այդ նոյն նիստում որոշել է նոյնպէս, անմիջապէս դիմել զանազան երկրների հայկական կենդրոնական հաստատութիւններին և խնդրել, որ նրանք ևս միանան մեր առաջարկին, որով համայն հայութիւնը, որպէս մի մարմին, մի խումբ՝ հրապարակ գար միևնոյն օրն իսկ տօնելու պատմական այս չքնաղ և գերագոյն ազգային տօնը։

Տալով այս բացատրութիւնները հայ հասարակութեանը, Յանձնաժողովս, սակայն, արդարն պարտք է համարում շեշտել և ընդգծել այն ևս, որ մինչ այդ ժամանակ նա ոչ մի տեղեկութիւն իսկ չունէր Էջմիածնում յետագայում մարմին առած Յոբել. Յանձնախմբի մասին։ Եւ, յիրաւի, եթէ այդ կազմուած Յանձնախմբի մասին մենք լսած լինէինք, առնուազն միամտութիւն չէ՞ր լինի արդեօք մեր կողմից դիմել Վեհափառ Հայրապետին և խնդրել իր բարձր հովանաւորութիւնը։ Մենք պարզ է, որ ոչ մի լուր չունէինք. և դրա համար էլ անհամբեր սպասում էինք մեր խնդրի պատասխանին, բայց անցնում են օրեր շաբաթ և ոչ մի պատասխան։ Աւելացնենք և այն, որ Վեհափառ Հայրապետի հայր դիւանապետին էլ անպաշտօն կերպով խնդրուած էր, որ բարեհաճի Վեհափառի որոշումը հեռագրով իմացնել մեզ, որպէսզի Յանձնախումբս «Հրաւէր»-ների ճակատին իսկ աւելացնէր «Վեհափառ Հայրապետի Բարձր հովանաւորութեան տակ» խօսքը և ապա ցրւէ նրանց։

Ինչպէս տեսցինք, պատասխանը ուշանում է և Յանձնախումբս ստիպուած է լինում պատասխանը վճարած հեռագրով հարցնել, թէ ինչ է եղած Վեհափառի կամքը։ Մեր այս հեռագրին Դիւանապետ Բագրատ վարդապետը պատասխանում է, թէ Էջմիածնում կազմուել է Յոբելեանական Կենդրոնական Յանձնախումբ, մանրամասնութիւնները նամակով։ Հեռագիրը ապշեցրեց մեզ, որովհետև բոլորովին մեր խնդրին չէր համապատասխանում, բայց վճռեցինք սպասել նամակին։

Երկար սպասելուց յետոյ, մայիսի 22-ին, Յանձնախումբս Եփրեմ սրբազանի միջոցով ստանում է Հայր Դիւանապետից մի պաշտօնական գրութիւն (թ. 360, 1912 ամ., 16 մայիսի), ուր և ոչ մի հեռաւոր ակնարկ իսկ չկայ մեր Վեհափառից խնդրած Բարձր Հովանաւորութեան մասին։

Այսպիսի անբացատրելիօրէն անուշադիր վերաբերմունքը, խիստ ծանր տպաւորութիւն գործելով մեզ վրայ, Յանձնախումբս, յունիսի 9-ին, XIV նիստում, միաձայն որոշեց. նկատելով, 1) որ այդպիսի վերաբերմունքը միանգամայն անհասկանալի ու անտրամաբանելի էր, հետևաբար էլ խիստ վիրաւորական, 2) որ Էջմիածնի Կենդ. Յանձնաժողովի նշանակած հոկտ. 13 ը շատ կարճ ժամանակ էր նպատակայարմար կերպով տօնելու համար համազգային Մեծ Տօնը և 3) որ նոյեմբ. 25—26 ը արդէն Թիւրքահայ կենդրոնում—Պօլսում էլ պաշտօնապէս ընդունել ու յայտարարել է, ուստի Յանձնախումբս երկրորդ անգամ շեշտում է, որ իր առաջին որոշումը հաստատում ու ընդգծում է Յոբելեանը կը տօնուի Թիֆլիզում առաջիկայ նոյեմբ. 25—26-ին։

Հայ տպագրութեան 400-ամեայ Թիֆլիզի Յոբելեանական Յանձնախումբ։

Յուլիսի 25-ին.